

Sait Çetinoğlu: Kilikya Katliamı 1909

Posted on 28/04/2020

1895-96 Ermeni Katliamları ile 1915 Ermeni Soykırımını arasında kalan iki aşamalı Kilikya katliamları sürecinde 20.000-30.000 arasında Ermeni katledilmiş, binlerce kadın dul ve binlerce çocuk yetim ve öksüz kalmıştır.[i] Katliam sürecinin ilki 1 (14)*Nisan paskalya günü başlayıp iki gün devam etmiş, araya giren yabancı misyonların temsilcilerinin çabalarıyla sonlandırılırken, ikincisi 12(25) Nisan 1909 günü Adana'ya gönderilen Dedeağaç Taburu'nun katılımıyla devam edip tüm Kilikya'yı saran iki aşamalı Ermeni Katliamı dönüşmüştür.

Olaylar sırasındaki yıkım korkunçtur. Ağustos 1909 itibarıyla hükümetin iğtişaş[ii], yerel hükümet temsilcilerinin vaka, Ermeni kaynakların çoğunun facia, misyoner ve yabancı dilde basılmış kaynakların katliam dedikleri 13 gün süren olaylar Katliam sırasında oluşan zararı Osmanlı Bankası hasarı 5 milyon lira (OsL) olarak hesaplıyor. Yine Piskoposluk raporuna göre toplam 24 kilise, 16 okul, 2323 ev, 24 han, 3 otel, 2 fabrika, 1429 bağévi, 253 çiftlik, 1002 çoban kulübesi, 523 dükkan ve 23 değirmen hasar görür.[iii]

Adana'da yapıların beşte biri yakılmış yıkılmıştır. Bu yapıların değeri üçte birini oluşturmaktadır. Sigorta şirketlerinin ödediği poliçe tutarı 750.000 Osmanlı altınına ulaşmıştır. İnceleme heyetinde yer alan Hagop Babikyan'ın raporunda mal-mülk kaybı 3 milyon Osmanlı altınından az olmadığını kaydeder.[iv]

Babikyan, bu raporu mecliste okuyamadan vefat eder. Babikyan'ın vefatı gerekçe gösterilerek bu önemli rapor mecliste okunmaz. Babikyan raporunda İTC'yi suçlar: "Son noktayı koymadan önce en derin teessürlerimle belirtmek zorundayım ki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yöneticileri ve üyeleri, Adana'daki vahşet dolu olayların tertip ve tatbikine

katılmışlardır. Bu hakikat vilayetin çeşitli unsurları, konsolosluklar, Amerikalı misyonerler ve Latin din adamları tarafından teyit edilmiştir.”sözleriyle raporunu bağlarken Babikyan yaşamından endişeli, vefatı şüphelidir.[v]

Katliama ilişkin Türkçede pek fazla bir yayın bulunmamaktadır[vi]. Katliamla ilgili 2009 yılında Hrant Dink Vakfı öncülüğünde Sabancı Üniversitesinde gerçekleştirilen Konferansın bildirimleri de halen yayınlanamamıştır.

Dönemin tanıklığına dair birçok anı bulunmaktadır. Bunların birkaç tanesi Türkçeye çevrilmiştir. Bu anılarda Ermenilerin karşı karşıya kaldığı vahim durumlarla ilgili bilgiler vardır Zabel Yesayan’da daha ayrıntılı bilgi verilir . Bu anılarda ve raporlarda sorumlular da listelenir. Listeye bakıldığında bir sermaye transferinin gerçekleştiği de açıkça görülmektedir.

Biz bu yazıda, Katliamın Başkente yansımalarını dönemin Van Mebusu Vahan Papazyan’ın anılarından izleyeceğiz:

Vahan Papazyan’ın Anılarının II. Cildinin XVIII. Ve XIX. Bölümleri Kilikya Katliamlarına ilişkindir.[vii] Papazyan katliama haberlerinin İstanbul’a ulaşmasından başlayarak, Ermeni parlamenterlerinin tepkilerini ayrıntılı nakletmiştir: “31 Mart irtica hareketinden iki gün sonra Adana katliamının kötü haberi İstanbul’a geldi. İrtica hareketini başlatanlar aynı gün Adana’ya katliamın başlatılması için telgrafla talimat vermişlerdi. 1 (14) Nisan günü saldırı başladı ve 12 (25) Nisan’da tekrarlandı, bu sefer düzenli askerlerin iştirakiyle... Devletin silah depoları ayak takımına açılmıştı. Gelen korkunç haberler son derece şaşırtıcıydı. Gerek Sis Katolikosluğundan (Baş Patrikliğinden), Kilikya Piskoposluğundan ve gerekse de arkadaşlarımızdan gelen telgraflara rağmen, olaylar abartılmış görünüyordu. Meşrutiyet devrinde katliam...” İnanılacak gibi değildir.

Papazyan devamla; “Durum kesinleşince Ermeni mebuslardan, içinde benim de bulunduğum

bir heyet Sadrazam Hilmi Paşayı evinde ziyaret etti. Sadrazam görünüşte bizleri üzgün bir ruh haliyle kabul etti. İlkönce kendisi bu utanç verici olaylar için üzüntülerini beyan etti. ‘Bu gericiiler tarafından Meşrutiyete sürülmüş bir kara lekedir...’ (**) dedi.

Zohrab ve Dr. Daghavaryan da bizle beraberdi. Uzun zamandan beri kalbimizde İttihadın idarede gösterdiği zaaftan dolayı, birikmiş olan kızgınlığı dışa vurduk. Hilmi Paşa, ağır ağır ve kelimeleri teker teker, tartarak söze başladı:

Dürüstlüğüme inanmanızı isterim, aynı zamanda samimi bir meşrutiyetçi olduğuma da inanın. Ya bu hareketlere bir son vereceğim, veya sadrazamlıktan istifa edeceğim.

Önceden aldığımız bir karara göre Zohrab, Ermeni mebusların meclis soruşturması isteyeceklerini ve aynı zamanda yerinde esaslı bir tahkikat yapmak üzere derhal bir heyetin gönderilmesini talep edeceklerini söyledi. Hilmi Paşa hemfikirdi.

Ertesi gün Zohrab, yalnız Ermeni mebuslar değil, tüm Hristiyan mebuslar adına tahkikat önergesini mecliste okudu ve çok etkin bir konuşma yaptı. Ağzından sanki alevler saçılıyordu. Bütün salonda ölüm sessizliği hüküm sürmekteydi. Ne bir ses, ne de bir hareket.”

İtiraz edenler ve hükümet tahkikatı ile yetinilmesini önerenler olur. “Ancak, bizim, Rumların ve Bulgarların aşırı gergin ve sinirli hücumlarımız karşısında, baş eğerek İttihat sözcülerinden biri kalktı ve olayların önemi göz önünde bulundurularak, gruplarının bir meclis tahkikat heyetinin gönderilmesinin uygun bulunduğunu beyan etti. ‘Kabul...Kabul...’ diye bağırıldılar.

Ara esnasında, İttihat idarecilerinden Talat ve Mithat Şükrü adaylar hakkında fikir sorarlar, ancak kendileri zaten bir liste hazırlamışlardır. Papazyan, “Listeye itiraz etmek için bir sebep yoktu. Hükümet kurulu üyesi Faik bey, Hagop Babikyan ve Yusuf Kemal. Harutyun

Mosdiçyan da tayin edilmişti fakat zannedersen gitmedi. Meclis bu isimleri oybirliğiyle tasdik etti. Heyet üyelerinin ikisi de İttihatçıydı, fakat nisbeten dürüst kişilerdi. Babikyan, 50 yaşlarında, sakin, az konuşan bir kişiydi, yanılmıyorsam Ermeniceyi de çok iyi bilmezdi, ancak kendisi hakkında gayet müsbet intibalarımız vardı.

Tahkikat heyeti yola çıkmaya hazırlanırken, Adana'dan ikinci katliam haberi geldi. Fakat işin asıl korkunç tarafı, Adana'da yerel hükümetin ve askeri mahkemenin, kimbilir kimin emriyle Türklerin katliamından sorumlu bulunduğu beş Ermeniye darağacına gönderdiğiydi. Alınan bir habere göre Hacın'da da beş Ermeni daha idam için bekletiliyordu. Bu bardağı taşıran son damla olmuştu ve Patrikhaneyi, bütün siyasi partileri ve Ermeni Milli İdaresi ve Meclisini ayaklandırdı. Patrik Yeğişe Turyan istifa etti. Merkez yönetim kurulu başkanı İstepan Karayan ve bir iki üye Sadrazamı görmeye gittiler. Taşnak partisine gelince, idarecilerin iki yüzlü siyasetini alenen tel'in etti ve İttihatla olan işbirliğine son verdi. Bu arada şifahen suçluları tedhişle cezalandıracağını da ilan etti."

Bu sırada Adana'da yayınlanan ve olayların ateşleyicisi İtidal Gazetesinde Başyazar İhsan Fikri ve İsmail Sefa'nın olaylardan Ermenileri sorumlu tuttıkları yazılardan birkaç küpür paylaşırsak, çarpıtmanın, yalanın ve yüzsüzlüğün ne dereceye vardıklarını anlamış oluruz: "Beş on gün evvel şen, mamur bir saadet yatağı zannedilen şehrimiz siyah bir kederin tecelliyatıyla bir harabeye döndü. Birçok canlar telef oldu, birçok hanümanlar yıkıldı. Memleket şimdi bir matemzarı andırıyor. İstibdadın en dehşetli zamanlarında Anadolu'yu tahrib eden Ermeni ihtilallerinden masun kalan Adana'nın böyle mesud bir zamanda bu kadar fecayi'a maruz kalacağına, dehşetli ihtilal ateşleriyle memleketin kavrulup yanacağını hiç düşünmemiştik. Biz zavallı islamlar sukünetimizde, işimizle gücümüzle uğraşır, meşrutiyet-i idarenin saadet-i müstakbelesinden müstefid olmak için Ermenilerle mümkün mertebe hoş geçinmeye çalışırken meğer Ermeniler dehşetli ihtilal tertipleriyle memlekete bir felaket hazırlamakla uğraşıyorlarmış.

Bunu bize zaman pek acı anlattı..."[viii]

Aynı gazeteden sonradan Kemalist dönemde Maarif Vekili olaka olan İsmail Sefa (Özler) Müdhiş bir İsyân başlıklı makalesini: “[Ermeniler] Hükümete henüz hiçbir silah teslim etmediler. Bunun için ateşin tekrar başlayacağı ve şimdiki sükunun bir mütareke-i muvakkateden ibaret bulunduğu efkar-ı İslamiyeyi şiddetle işgal ve tehyiç ediyor. Bakalım netice ne olacak? Akılsız Ermeniler bizi, memleketi, kendilerini harab ettiler. Zavallı Adana bu Felaketi gördü.”[ix]

İsmail Sefa: “Bazı müfsid ve hain Ermenilerin hayalhanelerinde tecessüm etdirdikleri Ermenistan Kırallığı hiçbir zaman ve hiçbir suretle emin olsunlar vücud bulamaz ve bulamayacaktır.”[x] Sözleriyle tehdidini yükseltir.

Oysa Meclis-i Vukela olaylardan Ermenilerin sorumlu olmadığını onaylayacaktır .

Bu arada Taşnak Partisinin yayın organı Azadamard gazetesinde Vramyan’ın kaleminden “Kimleri katlediyorsunuz beyler” ve “Uyanmak üzere miyiz” başlıklı çok sert iki makalenin etkisini paylaşan Papazyan: “Hükümet telaşlandı. Vali Cevat görevinden alındı ve Jandarma komutanıyla birlikte mahkemeye verildi. Talebimiz üzerine hemen felaketzadeler için olağanüstü maddi yardım meclisten geçti. Ticari ödemeler için moratorium ve 5 yıl vergi muafiyeti tanındı. Zannederim kısa süre sonra tahkikatla görevli şahıslar Adana’dan döndüler. H. Babikyan ve Yusuf Kemal, görüşlerini bir ortak paydada buluşturmamışlar. Yusuf Kemal meclisteki konuşmasında ketum davranırken, Babikyan hiç tereddüt etmeden, katliamın başlangıcını, sebeplerini ve faillerini açıkladı. İki gün sonra hazırlanan rapor meclise gelecekti, fakat Babikyan ani olarak vefat etti ve rapor da ortaya çıkmadı.(***)

Canlı şahit olarak - mebus olan - yalnız Yusuf Kemal kalmıştı. Kürsüye çıktı ve bildirisinde her iki tarafı da suçlarken, yerel hükümetin zaafını da belirtti. Artık bu kadarı da fazlaydı. Zohrab öfkeyle ateş püskürüyor ve merkezi ve yerel hükümeti suçlu sandalyesine çağırıyor, diğer taraftan, içişleri bakanı İttihatçı Hacı Adil bey kürsüye çıkıp Komitacı Ermenileri olaylara sebep oldukları için suçluyor, bu sebepten de onlardan birkaç kişinin günahlarının

kefarecini darağacında ödediklerini söylüyordu. Bu hayasızlığa birkaç dürüst Türk ve Hristiyan mebus gereken cevabı verirken, meclisin çoğunluğu Adil beyin konuşmasını alkışladılar. Ancak Hilmi Paşa kalktı ve hükümetin özel müfettişler aracılığıyla, tahkikata titizlikle devam ettiğini ve katillerin kim olursa olsun cezalandırılacaklarını beyan etti. Gerçekten de 15 gün geçmeden, Adana'da kırka yakın darağacında Türk mutasarrıf, Jandarma komutanı ve gerçek tahrikçi Türkler sallanıyorlardı. Ancak Hilmi Paşa'nın attığı bu cesur adım affedilmedi. Onun bu adil adımı Türk kamuoyu tarafından kabul görmedi. İttihat merkez kurulu onu sadrazamlıktan aldı ve bakanlığı mecliste güvensizlik oyu aldı.”

Papazyan devamında yardım faaliyetleri ve yaraların sarılması ile ilgili çalışmaları, Bölgeye gönderilen heyetlerin faaliyetlerini ve yetimlerin ve öksüzlerin muhafazasına ilişkin çalışmaları ayrıntılı naklederek, Kurbanların bir nebze teselli edildiğini kaydeder: “Böylece kardeşçe gösterilen sıcak ilgi ve yardımlar, olayın etkisini bir nebze olsun hafifletti, az da olsa Kilikyadaki bizimkileri teselli etti.

Anıların XIX. Bölümü Adana Olaylarından Sonra İttihadla Olan İlişkimiz başlığını taşır. Papazyan, “Adana katliamının yankıları hemen taşraya yayıldı. Taşradaki Türk ve Kürt kesim, herhalde hüküm süren anarşiden cesaret alarak, hemen gemi aزیya almış bir atılganlıkla sahneye çıktı. Bizim nefsi müdafa kuvvetlerimiz bunları karşılamak için zaten hazırды. Bu durum Kürtlerin ve çapulcuların dikkatinden kaçmadı, dolayısıyla Adana katillerini taklit etmekten çekindiler.” Sözleriyle olayların diğer bölgelere taşmasının önlendiğini kaydeder.

Ancak İttihad ile aralarında bir güven bunalımı doğmuştur. İlişkilerin kesilmesi dahil birçok fikir vardır. “[B]u olaylardan meşrutiyet itimatsızlaşırken, mürteci kesim de su yüzüne çıkmıştı. Gerek Patrikhaneye ve gerekse Taşnak partisine şikayet mektup ve telgrafları yağıyordu. O anda belki de en uygun ve haklı hareket, parti olarak İttihatla ilişkilerimizi bir defadan kesmekti. Fakat böyle yapmakla azgın köpekler gibi fırsat kollayan mürtecilerin ekmeğine yağ sürmüş olacaktık. Onların daha cüretkar adımlar atacaklarından ve kalan bu

kısıtlı özgürlüğü bile tehlikeye düşürebileceklerinden şüphemiz yoktu. Çok ağır bir tercih karşısındaydık. Böyle manevi bir krizle karşılaşmamıştık... Ümitlerimizi yitirmiş ve güvenimiz sarsılmıştı. İttihad da kör değildi. Onlara karşı olan davranışımızın farkındaydılar. Onlar defalarca, yeni düzenin yurttta gereğince kök salmış olmadığını, mürtecilerin güruh üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğunu, ancak bu gidişatı değiştirmek için daha etkin tedbirler alacaklarını ve bu yolda kendileriyle işbirliği yapacağımızı ümit ettiklerini söylüyorlardı. Taşnak Partisi ise ilişkiyi kesmenin getireceği tehlikeyi öngörerek, büyük bir acıyla, Ermeni efkarı umumiyesini karşısına aldı.”

Papazyan Parti icra kurulunun, yeni ve son bir deneyimde bulunmak üzere üst kuruldan aldığı talimatı paylaşır:

“... Taşnaktsutyun, ilkelerine ve çalışma tarzına sadık kalarak, aynı hızla ve daha geniş hacimle genç Türk partisi ve aydınları ile, meşrutiyeti korumak için işbirliği yapmaya devam edecek, ve yeni düzeni ve sömürülen sınıfların menfaatlerini koruma bilinci ve amacı olan bütün kesimlerle - Ermeni veya yabancı - işbirliği yapacak.

“Taşnaktsutyun, meşrutiyet düzenini savunurken, hükümete karşı mücadele edecek, eğer hükümet yükümlülüklerine ihanet ederek, yurdun genel menfaatleri aleyhine ve devleti teşkil eden milletlerin eşitliğine ve dolayısıyla onların birbirleriyle kaynaşmalarına engel olursa.”

“Taşnaktsutyun, kayıtsız şartsız hak ve adalet taraftarıdır. Adana olaylarının siyasi kırım ve tüm devleti ilgilendiren bir felaket ve saygısızlık olarak tanınması konusunda ısrarlıdır. Adaletin zaferiyle bu şerefsizliğin temizlenmesi, kurbanların haklarının temini ve sorumluların cezalandırılması, tüm devlette bozuklukların giderilmesi ve güvenliğin sağlanması için tek yoldur.”

“Anayasanın güçlendirilmesi ve reaksiyonlara karşı mücadele. Bütün halkların eşit şartlarla

dayanışmasının sağlanması. Tüm mesleklerde yaratıcı çalışmanın temini. İdari kadrolarda temizlik yapılması...”

Papazyan bu esaslar temelindeki, Adana felaketi dolayısıyla Taşnaktsutyun’un taleplerini sıralar:

“1-Görevinde kusurlu olan memurlara, kıyım ve talanın idarecilerine ibret olacak cezaların verilmesi. Kitlenin ise toplu sorumluluğa tabi tutulması.

2-Ermeni maddi zararlarının tazmini veya iade edilmesi.

3-Kıyımdan dolayı dul kalanlara veya akrabalarına uygun maaşların bağlanması.

4-Halka birkaç sene vergi muafiyeti sağlanması.

5-Sahipsiz kalan arazilerin ve gayri menkullerin okul ve kiliselerin malı sayılması.

6-Jandarmayı yeniden teşkilatlandırarak bütün milletlerin katılımıyla güvenlik kuvvetleri yaratmak. Ermeni köylerinde, devlet tarafından silahlandırılmış Ermeni güvenlik örgütü kurmak.

Taşnak partisi bu esaslar dahilinde İttihatla işbirliğine devam eder.”

Papazyan, “Bu arada pek tabii ki, Ermeni halkı Osmanlı meclisindeki Ermeni mebusları sorumlu tutuyor ve onları mecliste gerektiği şekilde sert çıkışlarda bulunmamakla” suçladığını ekleyerek, meclis konuşmalarından örnekler verir:

Zohrab Milli mecliste bu konuda bir konuşma yaptı: ‘Biz meclisin Ermeni mebusları olarak, İttihat ve Terakkiye destek ve sempati gösterdiğimiz için tenkit ediliyoruz. Şunu iyi bilin ki,

Osmanlı meşrutiyetinin ilanıyla gerçekleştirilen ihtilal mükemmel olmaktan çok uzaktır. Müslüman kesimin kin ve nefretle dolu hareketlerle kıyım ve talana devam etmesi, Türklerin meşrutiyeti hazmedecek kadar olgunlaşmadığının bir göstergesidir. Atıl ve kayıtsız olmadık, fakat dikkatli, ağır ama sağlam adımlarla ilerlemekteyiz. Meclis kürsüsünden konuşarak yaralarımızı saramayız... 'Zohrab'ın bu sözleri yurdun, Türk halkı ve yöneticilerinin ruh halini gösteriyordu. Biz de aynı şekilde faaliyet göstermeye karar vermiştik.

1909 Ağustosunda başlayan İttihad - Taşnak Partisi görüşmelerini ayrıntılandırır. Alınan kararları paylaşır:

"1909 yılı Ağustos ayıydı. Birgün İttihadın İstanbul merkezinden bir grup delege ziyaretimize geldi ve Selanik merkezinin, Taşnak partisinden bir heyeti, dostça bir görüşme yapmak üzere, Selaniğe davet ettiğini bildirdi. Ermenistan büromuz, daveti kabul etmeye karar verdi ve delege olarak Şahrigyan ve Garo Pastırmacıyan'ı tayin etti.

Aşağıda belirtilen temel taleplerimiz, yazılı talimat olarak delegelerimize verildi.

-Meşrutiyet karşıtı kesimin ve Kürt Hamidiye alaylarının derhal lağvı ve silahsızlandırılması.

-Köylerin ve köylülerin hayatlarının ve mal varlıklarının korunması için, her iki taraftan güvenilir kişilerden oluşan devriyelerin ihdası.

-Taşnak partisi ve İttihad tarafından yetkilendirilmiş, taşrada görevlendirilecek idari müfettişlerin tayini.

-Adana olayları gibi olayların tekrarlanmaması için köklü tedbirlerin alınması."

Delegelerimiz henüz gitmişti ki, Vaspurakan'dan (Van), arkadaşlarımız Meloyan ve Sarkis'in de Selaniğe gittiğinin haberi geldi. Sarkis Erzurum'dan, Meloyan ise İzmir'den gelmişti ve

istişarelere katılmışlardı. İttihat ve Taşnak istişareleri kısa sürmüştü, taleplerimizin mühim bir kısmı kabul edilmemişti. Duyduğumuza göre, Şahrigyan'ın aşırı kararlı ve taviz vermez tutumu, olumsuz bir etki yaratmış olmasına rağmen, yine de bir anlaşma taslağı İstanbul'a getirilmiş, Garo ve arkadaşları son sözü Taşnak partisinin en üst kuruluna bırakmışlardı. Taslağın başlıca hükümleri şöyleydi:

- İki partinin müşterek gücüyle meşrutiyet düzeninin takviyesi ve korunması.
- Hamidiye alayları ve diğer meşrutiyet karşıtı güçlerin silahsızlandırılması.
- Her iki partiden, Ermenilerle meskün vilayetlere idari müfettişlerin tayini.
- Özel karma komisyonlar aracılığıyla arazi meselelerinin halli.
- Memleketin siyasi ve idari meselelerinde karşılıklı istişare.

Taşnak partisi bürosu, o sıralarda istişareleri kesintiye uğratmayı faydalı bulmaz, özellikle Selanik'ten sonra kendi İstanbul merkezleri, "yeni bir deneme" için talimat almıştır.

Eylül ayı başında, bu "yeni deneme" için evimde toplandık. İttihadi temsilci, merkez genel sekreteri Mithat Şükrü ve Dr. Nazım, Taşnak Partisini de Garo Pastırmacıyan ve ben temsil ediyorduk. Yapılan üç oturum sonunda, şimdilik gizli tutulmak kaydıyla, zaruri birkaç nokta konusunda bir anlaşmaya varıldı. Bir de bildiri hazırlandı ve gazetelere verildi, ancak bu bildiride İttihat "görünüşü kurtarmak ve İttihatçı veya fanatik kesimi tahrik etmemek için", anlaşığımız noktaları muğlak ve bazen de her iki tarafa çekilebilir anlamda yazmıştı.

Tasdik edilen anlaşma aşağıdaki 5 maddeyi ihtiva etmektedir:

Osmanlı yurdunun bütünlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak ve elde edilen meşruti hakların

tam olarak muhafaza ve müdafa gayesiyle, İttihat ve Terakki ile Taşnaktsutyun işbu anlaşmayı imzalarlar.

-Meşruti ve demokratik kanunların adil olarak uygulanması

-Meşrutiyet karşıtı ve gerici kesime karşı güçbirliğiyle mücadele

-İdari müesseseleri adem-i merkeziyet temelinde yeniden yapılandırmak

-Azınlık haklarında fark gözetmeksizin eşitlik sağlamak

Ek olarak bir de 5 inci madde vardır:

Bu kararların uygulanmasının denetlenmesi için, iki partiden yetkilendirilecek özel bir heyetin kurulması kabul edilmiştir.

Teati edilen bu anlaşma, önemli bir belge olarak, belli bir süre için aramızdaki soğuk ve gergin havayı geçiştirdi. Özellikle halkımızın kültürel ve ekonomik bakımdan gelişmesine fırsat verdi.

Papazyan bir muhasebe ile konuyu noktalar:

Şimdi rakiplerimiz, Adana olaylarından hemen sonra İttihatla yaklaşma tecrübemizi tenkit ediyorlar. Ama o zaman hakim olan ruh hali ve zihniyet tamamen başkaydı. “İttihadı karşına almak akıllıca bir iş değil” diyorlardı yazıhanemizin kapısına gelen kişiler. “Kaderimiz onların elinde. Bugün Adana, yarın başka bir yerde aynı şeyi tekrar edebilirler. Ne de olsa ülkenin idaresi ve güç onların elinde, dost gibi görünerek onları kazanmalıyız.”

Zohrab'ın sözleri bunlara, benzerlerine ve bunların arkasındaki kalabalığıydı. “İslam unsuru

asırlarca kafasında yerleşmiş olan bir kanaatle, kendini bu ülkenin mutlak sahibi olduğu fikrinden kolayca vazgeçemez. Onların bu ruh halini değiştirmek için, çalışmaya ve yıllara ihtiyaç var. Liberal olanlar, yani bizim gibi liberal olanlar, o partiye -İttihada—üyesidirler. Kanaatlerimiz ve duygularımız, bu güç işin başarılması için, onlara yardımcı olmamızı söylüyor. Bu partinin kusurlarını kimse benim kadar sert ve şiddetle tenkit etmemiştir, fakat bu onun liberal temellerini görmezlikten gelmemizi gerektirmez. Hem nerede daha liberal bir parti var ki, ona yardımcı olmamız tercih edilebilir? Kısmen liberal “Ahrar” ve halkçı denilen “İtilaf” partileri bünye olarak mürteci ve dinci kuruluşlardır. Üstelik unutmayın ki İttihat ve Terakki Partisi hükümet partisidir. Duygularımız ve kanaatlerimiz bizi oraya doğru yöneltmese bile, milletimizin özel menfaatleri onlarla uyum içinde olmamızı gerektirir. Siyasette yalnız hissiyatla hareket edilemez.

Zohrab sonuna kadar bu görüşteydi, gerçi yalnız o değil İstanbul’daki Ermeni aydınlar, gerek basın mensubu ve gerekse Milli meclis üyeleri -Taşnak olmayan—alenen veya özel, aynı fikri paylaşıyorlardı.

Bizlerin içinde de, ilk günlerde Vramyan, Zartaryan ve başka bir kaçı irtibatı kesmeyi tehlikeli görüyorlardı. Taşradan gelen sesler ise, işbirliğinin daha kesin ve köklü olarak sonlandırılmasını talep ediyorlardı.

İttihad ile yapılan antlaşmalar bir süre sonra suyun üzerine yazılmış da olsa Kilikya Katliamlarının sorumlularınının 1895-96 Katliamlarından farklı olarak, II. Meşrutiyetin özgürlükçü iklimini arkasına alarak sorumluların adalet önüne çıkarılması sağlanmıştır. Her ne kadar istenen sonuç sağlanmasa da özgürlükçü iklim sayesinde başarılmıştır. Bu durumu göz önüne alarak kendine göre bir ders çıkaran ittihad bundan sonra adım adım özgürlükleri budayarak diktatörlüğe yönelir.

Olayların sonunda oluşturulan ilk divan-ı harbin kararları ibret vericidir. Kararda inkarın günümüze uzanan temelleri atılmıştır. Kararda ermeni ihtilal planı’ndan söz edildiği gibi

ayaklanmaya kalkma cüretinin,1894-96 yıllarında “hadlerini bildirmek için kendilerine atılan tokattan” uslanmamalarıyla açıklanması[xi] Ermenilerin tarihsel topraklarından kazınma planının kesintisizliğine işaret eder.

Değerli okuyucularımız, Kuzgun Portal’ın daha geniş kitlelere ulaşabilmesi için bize yardım edebilirsiniz. Lütfen Tweeter hesabımızı takibe alınız ve beğendiğiniz gönderileri paylaşınız. Bu bizim geniş kitlelere ulaşmamıza büyük katkı sunacaktır. Adresimizi takibe almak için lütfen tıklayın: @kuzgunportal
Desteğinizi bekliyoruz.

*Eski takvim ile yeni takvim arasında 13 günlük bir fark vardır.

** Hilmi Paşanın sadrazamlığının ilk günü, meclis kürsüsünden hükümet programını okurken yurdun demokratik reformlara olan ihtiyacını ısrarla belirtiyordu. Bu sırada İstanbul mebusu Molla Mustafa Asım hiddetle sadrazamın sözünü kesti ve “Biz Avrupadan yalnız Şeri’ye uyanları alırız...”dedi. Şeriatçı teşkilat zaten o günden başlamıştı. Zavallı Hilmi Paşa şaşkın ve kekeleyerek “Ben de aynı şeyi söyledim, yani yurdumuza yararlı olanı ve kanunlarımıza uyanı Avrupadan alırız.”

***1912 de rapor Ermeni Milli Meclisi tarafından elde edildi ve Fransızcaya tercüme edilerek yayınlandı.

[i] Katliamlarda Kadim Süryaniler 400, Katolik Süryaniler 65 kurban vermişlerdir. Keldaniler 200, Rumlar ise Adana şehrinde 100 kişi ve bir o kadar da vilayette kurban vermişlerdi. Protestan Ermenilere gelince, onlardan 655, Katolik Ermenilerden de 200 kişi öldürülmüştür. Ayrıca katledilenler arasında Henry Maurer ve Daniel Miner Rogers adlı iki yabancı uyruklu din adamı da vardır.

[ii] 1915 Soykırımından sonra adana İğtişası Ermeni İhtilaline dönüşerek günümüze

uzanacaktır. Cengiz H. Erdoğan (ed) Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekat-ı İhtilaliyesi, Başbakanlık Basımevi, 1983 s.74

[iii] Meltem Toksöz, Adana Ermenileri ve 1909 "İğtişası",
<https://nabukednazar.blogspot.com/2012/04/adana-ermenileri-ve-1909.html> (son erişim:23 4 2020)

[iv] Ayşe Hür, Gayri Müslimlerin Öteki Tarihi, Literatür Y. 2018

[v] Yusuf Kemal [Tengirşek] başka sebepler ileri sürmesine rağmen, ölümünden bir gün önce buluştukları Tokatlıyan'da, Babikyan'ın şu sözlerini nakleder: "Kemal çocuklarıma acırsın değil mi?" Babikyan hayatından endişelidir. (Yusuf Kemal Tengirşek, Vatan Hizmetinde, kültür Bakanlığı,1981 sh.118)

[vi] Ari Şekeryan, 1909 Adana Katliamı: Üç Rapor, Aras Y, 2015. Sait Çetinoğlu, Kilikya Katliamı 1909, Propaganda Y, 2013, Zabel Yesayan, Yıkıntılar Arasında, Aras Y. 2014.

[vii]Vahan Papazyan my memoirs 2 imyushery, Beirut, 1952 çeviri: Rehan Nişanyan.
<http://haygirk.nla.am/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=126348>

[viii] Adana İtidal Gazetesi I. Cilt, TTK, 2014 s 556

[ix] Adana İtidal Gazetesi I. Cilt, TTK, 2014 s 555

[x] Adana İtidal Gazetesi I. Cilt, TTK, 2014 s 579

[xi] Taner Akçam, önsöz 1909 Adana Katliamı: Üç Rapor içinde s 18

Kaynak: kuzgunportal.com

Diğer Yazıları: <https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu/>

Sait Çetinoğlu